

PRINT & PAINT

350 jaar bloemen op katoen

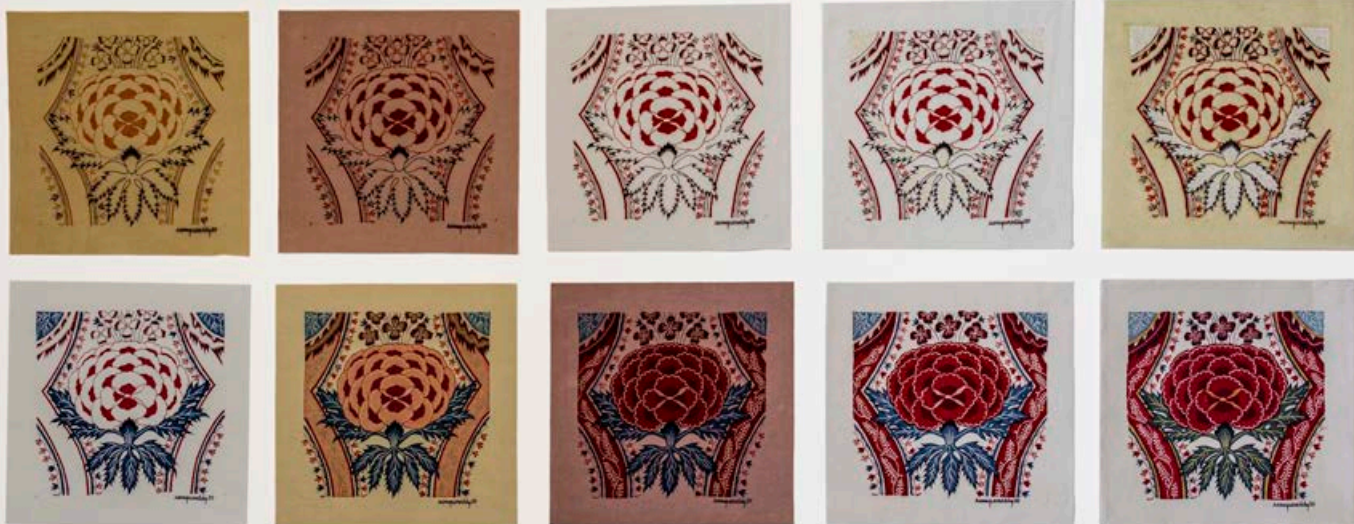
In vijftien kamers van het kasteel zijn de muren bespannen met zogenaamde sitsen. Dat zijn katoenen stoffen die in India of Europa werden beschilderd of bedrukt. De oudste stukken dateren uit het midden van de 17de eeuw en de jongste werden pas in 1967 geplaatst. Allemaal samen vormen ze een unieke collectie: in geen enkel kasteel in Europa zijn er meer sitsen te vinden dan in Hingene.

Nadat Henri, achtste hertog, het kasteel in 1973 had verkocht, volgde er een periode van twintig jaar leegstand en verval. 'In 1984 bezocht ik het kasteel voor het eerst', zegt textielspecialiste Frieda Sorber. 'Ik was getipt door Madeleine Manderyck, inspecteur bij de dienst Monumentenzorg

van de Vlaamse Gemeenschap. Het was een trieste, maar tegelijk ook overweldigende ervaring. Ik zag die dag bijna honderd panelen bekleed met bedrukt of beschilderd katoen. Stilistisch dateerden ze uit de 17de tot de 20ste eeuw en vooral de kwaliteit van de 18de-eeuwse sits was bijzonder hoog. Helaas waren de stoffen in slechte staat. In de jaren die volgden, kwam ik regelmatig langs, maar ik kon alleen vaststellen dat de toestand van het kasteel en dus ook van de bespanningen steeds verder achteruitging. Ramen en luiken sloten niet meer, zodat het daglicht de kleuren steeds meer deed verbleken. Alleen in de alkoven was er nog iets van de oude pracht te zien, vooral dan op de panelen die de hemels vormden. Even dramatisch was de aantasting door vocht, schimmels en huiszwam. In de late jaren 1980 werd het kasteel in erfpacht gegeven aan een ondernemer die er een hotel en seminariecentrum van wilde maken. Hij was al gestart met het uitbreken van de lambrieringen en de sitsen, maar Madeleine en ik hebben hem kunnen overtuigen om ze

te behouden. Door zijn plotse overlijden vielen de werken stil en in 1994 werd de Provincie Antwerpen de nieuwe eigenaar.'

Om praktische en budgettaire redenen verliep de restauratie van het kasteel in verschillende fasen. De eerste stap – van 1995 tot 1998 – was een grondig multidisciplinair onderzoek van het gebouw en het domein, hun geschiedenis en hun betekenis. Tussen 1998 en 2001 werd het kasteel wind- en waterdicht gemaakt en kregen de gevels opnieuw hun 18de-eeuwse okergele afwerking. De binnenrestauratie startte met de kelders en de gelijkvloerse verdieping, die in december 2003 in gebruik zijn genomen. De werken op de eerste verdieping liepen van 2005 tot 2007. De interieurrestauratie van de tweede verdieping, met de vertrekken van de hogere bedienden en de adellijke kinderen, startte in het voorjaar van 2010 en werd begin 2012 voltooid. Parallel met de restauratie ontstond er sinds 2004 nieuw leven in het kasteel, met tentoonstellingen, concerten, evenementen en allerlei

De tien stadia van sits door de Indische textielontwerpster Renuka Reddy uit Bangalore

projecten die ook aan bod kwamen in de tientallen nummers van dit Magazine.

Achter de schermen bekommerden we ons om de bijna honderd panelen met zeldzame sitsen. Kort na de aankoop door de provincie werden ze uit de lambriserings gehaald en opgeborgen in externe depots. Vooraleer de eigenlijke restauratie kon starten, moesten alle panelen eerst worden ontsmet en gereinigd. Dat was geen gemakkelijke opdracht, vooral gezien de complexe opbouw van de panelen zoals ze in de 18de en 19de eeuw tot stand zijn gekomen. Ze bestaan uit houten kaders die precies passen in de geschilderde lambriserings. Bij grote muren werd het kader in twee stukken gemaakt en met scharnieren verbonden. Vervolgens werden verschillende stofbanen in grof linnen aan elkaar genaaid tot een grote lap, die op zijn beurt op het kader werd gespijkerd en zo gelijkmatig werd opgespannen. Op deze linnen onderlaag werd een laag lompenpapier gekleefd, traditioneel in vellen van ongeveer 53 bij 53 centimeter, die ook het houten kader met enkele centimeters overlapt. Tijdens het drogen van de lijm trokken de onderlagen in linnen en papier mooi strak. Vervolgens kon de bovenlaag in sits worden aangebracht. Elk stuk stof, zowel van het veld als van de boord, werd daarbij afzonderlijk met fijne steken vastgenaaid op de onderlagen. Als het paneel klaar was, werd het in de lambrisering geplaatst en werden de randen afgedekt met sierlijstjes.

We beslisten om de complexe opbouw en de historische context zoveel als mogelijk te respecteren. De vele lagen stof en papier bleven dus op hun oorspronkelijke houten panelen bewaard. Daardoor was er veel studiewerk nodig om de juiste ontsmettings- en reinigingsmethodes te ontwikkelen. Uiteindelijk werden de werken toevertrouwd aan Willebrord Jacobs. Terwijl de interieurrestauratie van het kasteel nog liep, nam hij in 2010 en 2011 stelselmatig alle panelen onder handen.

Het ontsmetten en reinigen was nog maar de eerste stap. De sitsen hingen los of waren gescheurd en op vele plaatsen zaten er grote of kleine lacunes. Sommige stoffen waren zelfs helemaal verdwenen. Lacunes in textiel worden vaak ingevuld met een neutrale kleur, zodat ze niet opvallen in het geheel. Bij deze drukke bloemenmotieven was dat echter geen optie. De technologische ontwikkeling van de digitale druk bracht de oplossing. Voor het eerst in de geschiedenis is het aantal kleuren niet meer afhankelijk van een reeks drukblokken, koperplaten, cilinders of drukzeven, maar kan elke pixel afzonderlijk worden gedrukt.

Als eerste stap fotografeerde Dominique Provost alle panelen in hoge resolutie. Daarna ging beeldbewerker Frederik Hulstaert aan de slag om de lacunes te vullen: 'Ik moest er allereerst voor zorgen dat het motief overal naadloos aansloot en dat de kleur van de nieuwe stof ook paste bij de oude verkleuringen. Omdat kleuren er op een computerscherm anders uitzien dan op stof, werd er telkens een reeks testvlakken gedrukt. Zo konden we bepalen welke kleurschakering het best paste bij de sits. Dat is allemaal gemakkelijk gezegd, maar in de praktijk was het een echt monnikenwerk. Vooral het vinden van de juiste kleur was erg moeilijk, omdat de textieldrukkerij weinig garanties over de kleuren kon geven. Regelmatig gebeurde het dat een testvlak perfect was, maar als we dan een groot stuk lieten printen, was de kleur toch weer helemaal anders. Ja, daar heb ik meer dan eens stevig op gevloekt!'

Vervolgens was het de beurt aan textielrestauratrice Jefta Lammens, die net zoals de 18de- en 19de-eeuwse tapiissiers jarenlang heel regelmatig naar het kasteel kwam. In totaal gaat het immers over meer dan 350 vierkante meter stof die centimeter voor centimeter moest worden gerestaureerd. 'Allereerst knipte ik de digitale reconstructies op maat, iets groter dan het bestaande gat. Daarna schoof ik

Henriëtte d'Ursel, gravin de Boissieu
Portret van Marie (May) d'Ursel (1919) · aquarel
© Privéverzameling (Londen)

ze tussen de linnen onderlaag en de nog bestaande sits, zodanig dat het motief overal zo goed mogelijk aansloot. Ik naaide de reconstructie op de onderlaag en trok ze strak. Daarna legde ik de sits terug op zijn plaats, meestal zonder hem vast te naaien, omdat dat teveel druk zou zetten op de oude stoffen.'

'In de meeste sitsen zaten ook scheuren', zegt Jefta. 'Ik heb ze hersteld door onder de scheur een kleine drager te plaatsen en de loshangende delen erop te fixeren met spansteken. Dat zijn lange steken die repetitief overbrugd worden met een kleinere steek. Ze houden de gescheurde delen op hun plaats, maar geven toch ruimte om te bewegen. Bij te hoge spanning zal de gebruikte zijdedraad breken en zo is het textiel beschermd tegen verdere schade. Op het einde heb ik over alle sitsen een tule gespannen. Zo werden de fragiele oude stoffen gelijkmatig glad getrokken, zonder ze te beschadigen.'

Indische palempore of spreij (1720–1750) · katoen · © Collectie Jacoba de Jonge

Frayed Memories van Pablo Piatti (2022) · © Joris Ceuppens

De tule houdt de verschillende lagen stof mooi tegen elkaar en zorgt dat ze minder gaan doorhangen.’

De redding, restauratie en terugplaatsing van onze unieke collectie katoenen wandbespanningen was de aanleiding voor de tentoonstelling *PRINT & PAINT*. Ze vertelt waar de liefde voor beschilderd en bedrukt katoen vandaan kwam en je maakt ook kennis met de technologische en chemische aspecten van het productieproces. We zijn ook bijzonder blij met het werk van de Indiase kunstenaar Renuka Reddy uit Bangalore. Ze schilderde een reproductie van een wandbespanning uit het kasteel en ze bewaarde een staal van elk van de tien (!) stadia die er nodig zijn om een sits te maken. We ontdekten ook enkele schilderijen van het interieur van het kasteel in verschillende privécollecties. Maar veruit onze grootste bruikleengever is het MoMu Modemuseum Antwerpen. ‘In 2015 hebben we al heel wat stukken uit

onze collectie voor de tentoonstelling *SWEET 18*’ uitgeleend, zegt directrice Kaat Debo. ‘Daarin toonde het kasteel hedendaagse kunst, mode en design geïnspireerd door de 18de eeuw en dat was een erg fijne samenwerking. Bovendien was Frieda Sorber jarenlang als conservator verbonden aan het MoMu. Ze wist dat er in onze historische collectie heel wat interessante stukken met katoen te vinden waren, zeker na de verwerving van de privécollectie van Jacoba de Jonge in 2012. We kozen voor sjaals en sjerpen, stalen en sjablonen, jakken en japonnen, rokken en capes, een gilet, een kamerjas en een mysterieuze kraplap. Ze illustreren hoe er in Europa werd geëxperimenteerd met druktechnieken op stof, maar vooral hoe immens populair sitsen waren in de 18de en de 19de eeuw. Voor ons was het ook een mooie gelegenheid om enkele stukken een conservatiebehandeling te geven en om alle gemannequinde silhouetten professioneel te laten fotograferen.’

‘Ik ben vooral blij dat de tentoonstelling eindelijk echt door kan gaan, vult verzamelaarster Jacoba de Jonge aan. ‘Ik mocht de bezoekersgids al lezen en het maakt me ongeduldig om binnenkort naar Hingene te komen. Na tien jaar vind ik het nog altijd heel fijn dat mijn collectie in het MoMu terecht is gekomen en vooral dat mijn stukken ook uit het depot komen om getoond te worden. Ik leende zelf nog een prachtige 18de-eeuwse palempore of spreit uit, waar ik naar kan blijven kijken. Helaas heb ik thuis de ruimte niet om hem op te hangen, maar in het kasteel kan dat wel. Ik hoop dat velen er van zullen genieten.’

Net als in onze vorige tentoonstellingen *SWEET 18* en *The Beauty of the Beast*. *Dierenkunst van oude en nieuwe meesters* combineren en confronteren we het historische verhaal met werk van hedendaagse kunstenaars en ontwerpers.

Silva³ van Clothilde Gosset (2017) · © Clothilde Gosset

Mijn collega Veerle Moens maakte de selectie. 'Ik maakte een mix van jonge kunstenaars en gevestigde waarden uit binnen- en buitenland, zowel met textielkunst als andere disciplines', zegt Veerle. 'Ze bieden een verrassende en frisse kijk op de technieken, patronen en kleuren uit het historische luik van deze tentoonstelling.'

'Een vrij letterlijke verwijzing komt van de Japanse kunstenaar Aiko Tezuka. In de reeks *Fragile Surface* ontrafelde ze draden op een houten frame. Voor haar *Flowery Obscurity/The Nightwatch* inspireerde ze zich op de *De Nachtwacht* van Rembrandt. Aiko Tezuka bewerkte het tafereel in Photoshop en verving de donkerste delen door bloemmotieven van Indische sits. Met *Certainty/Entropy* maakte ze een hedendaagse interpretatie van een palempore of bedsprei. Bij andere deelnemers zijn de verwijzingen minder direct. Zo verwijst *Silva³*, een kamerscherm in

delicaat houtsnijwerk van de Franse kunstenaar Clothilde Gosset, op een meer subtiele manier naar de houten blokken waarmee sits werd bedrukt.'

'Sommige hedendaagse kunstenaars tonen bestaand werk, anderen creëerden een werk in opdracht. De Peruviaans-Amerikaanse kunstenaar Cecilia Paredes ging aan de slag met het 19de-eeuwse motief met vogels en bloemen. Haar werk is het campagnebeeld van de tentoonstelling en vind je ook terug op de cover van dit magazine. De Argentijns-Belgische kunstenaar Pablo Piatti maakte een muurschildering. Hij liet zich hiervoor inspireren door de bloemen en kleuren van de wandbespanningen in het kasteel. De vaas met bloemen boven de schouw ontleende hij aan de 18de-eeuwse sits met bloementuilen uit de collectie van de hertog. De muurschildering is allesbehalve een zoet tafereel geworden. Het is eerder een punkversie van de wandbespanningen.

Het ontwerp lijkt gemaakt voor het betere kraakpand. De verf druipt naar beneden en verwijst naar gerafelde textieldraden. Voor mij zijn het precies deze rafels en minder zoete taferelen die de tentoonstelling kruiden en een mooie confrontatie aangaan met het historische luik.' ■

KOEN DE VLIAGER-DE WILDE
Kasteel d'Ursel

PRINT&PAINT.

350 JAAR BLOEMEN OP KATOEN
Van 26 mei tot en met 9 oktober 2022
Toegang 12 euro · gratis voor kinderen tot en met 12 jaar

Voor meer informatie, reservatie of een programma op maat kan je terecht op www.kasteeldursel.be of 03 820 60 10.